

Sürdürülebilirlik Raporlarında İçerik Analizi: Gıda Sektöründe Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Değerlendirme

Analyzing Content in Sustainability Reports: The Evaluation of Food Sector Companies

Yasemin Demir, Sorumlu Yazar/Corresponding Author, yaseminaydndmr@hotmail.com, [ORCID](#)

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Çorum, Türkiye

Dr., Independent Researcher, Çorum, Türkiye

Fatih Konak, fatihkonak@hitit.edu.tr, [ORCID](#), [ROR](#)

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Çorum, Türkiye

Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Çorum, Türkiye.

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf (Citation): Demir, Y. & Konak, F. (2025). Sürdürülebilirlik Raporlarında İçerik Analizi: Gıda Sektöründe Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Değerlendirme. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2), 176-188. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1794077>

Geliş Tarihi (Submission Date)	30.09.2025
Kabul Tarihi (Acceptance Date)	26.12.2025
Yayın Tarihi (Publication Date)	31.12.2025
Makale Türü (Article Type)	Araştırma Makalesi (Research Article)
Değerlendirme (Peer-Review)	Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem (Double Anonymized / At Least Two External)
Etik Beyan (Ethical Statement)	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references).
Yapay Zeka Kullanımı (Use of Artificial Intelligence)	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. (No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.)
Benzerlik Taraması (Plagiarism Checks)	Evet (Yes) – Ithenticate/Turnitin.
Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest)	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (The author(s) has no conflict of interest to declare).
Yazar Katkı Oranı (Author Contribution Rate)	Yazarların çalışmaya katkıları eşit orandadır. (Authors contributed equally to the study)
Etik Beyan Adresi (Complaints)	iibfdergisi@sirnak.edu.tr
Finansman (Grant Support)	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. (The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research).
Telif Hakkı ve Lisans (Copyright & License)	Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarda olup, CC-BY lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır. (The copyright of all articles published in the journal is retained by the authors, and the articles are published in open access under the CC-BY license.)

Sürdürülebilirlik Raporlarında İçerik Analizi: Gıda Sektöründe Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Değerlendirme

ÖZET

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillere sağlıklı ve temiz bir çevre sağlayabilmek adına önemli bir kavramdır. Sürdürülebilirliği günümüz kaynaklarını gelecek nesillere bırakabilmek için kaynaklara zarar vermeden kullanmak şeklinde tanımlamak mümkündür. Temel unsurları, sosyal gelişim, toplumdaki dayanışma ve paylaşma ile yakından ilgili olan sürdürülebilirlik, çevre bilinci, yeşil alanları ve canlı türlerinin korunmasını da kapsamaktadır. Bu kapsamda, firmaların yayımladıkları sürdürülebilirlik raporlarının hedefler ve bu hedeflere ulaşım için kullanılan enstrümanlar bağlamında nasıl bir içerik oluşturduğunun tespit edilmesi bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Yapılan araştırma çerçevesinde, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde gıda sektörü içerisinde yer alan şirketlerin 2022 yılında yayınlamış oldukları faaliyet raporları MAXQDA Analytics Pro 24.0.0 programı aracılığıyla belirli belgeler ve kodlar oluşturularak içerik analizi yapılmış ve ortaya çıkan bulgular değerlendirilmiştir. Elde edilen çıktılar neticesinde, oluşturulan kod bulutunda “verimlilik” kavramına sıklıkla değinildiği görülmüştür. Çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik değişkenlerinin istatistikleri kodlanmış, üzerinde en çok durulan çevresel sürdürülebilirlik kodu (%20,2) verimlilik olarak bulunmuştur. Ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili en çok üzerinde durulan kod finansal performans (%36,1) olarak görülmüştür. Sosyal sürdürülebilirlik sonuçlarına bakıldığında üzerinde en çok durulan kod müşteri memnuniyetidir (%30,4). Dokümanlarda iki kodun birlikte oluşumunu gösteren kod ilişkileri matrisinde ise, kodların en yoğun ilişkide olduğu diğer kodların “çalışan memnuniyeti ile müşteri memnuniyeti”, “kalite yönetimi ile verimlilik” olduğu görülmüştür. Son olarak da “su yönetimi ile atık yönetimi-iklim değişikliği-enerji yönetimi” arasında olduğu tespit edilirken, diğer taraftan “yatırım ile verimlilik”, “döngüsel ekonomi ile çevre yönetimi” ve “finansal performans ile verimlilik” arasındaki ilişkilerin diğerleri kadar yoğun olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, Sürdürülebilirlik Raporu, İçerik Analizi, MAXQDA

Analyzing Content in Sustainability Reports: The Evaluation of Food Sector Companies

ABSTRACT

Sustainability is a key concept for ensuring that future generations inherit a healthy and clean environment. It can be defined as the use of resources in a way that does not harm them, thereby preserving them for future generations. Closely linked to social development, solidarity, and sharing within society, sustainability also includes environmental awareness, green spaces, and the protection of living species. In this context, the main aim of this research is to identify the content of sustainability reports published by companies, focusing on their objectives and the instruments used to achieve these objectives. Within the scope of the research, activity reports published in 2022 by companies in the food sector listed in the BIST Sustainability Index were analysed using MAXQDA Analytics Pro 24.0.0 software to create specific documents and codes, and the findings were evaluated. As a result of the outputs obtained, it was observed that the concept of “efficiency” was frequently mentioned in the generated code cloud. The statistics for environmental, social, and economic sustainability variables were coded, and the most frequently mentioned environmental sustainability code (20.2%) was efficiency. The most frequently mentioned code related to economic sustainability was financial performance (36.1%). For social sustainability, the most frequently mentioned code was customer satisfaction (30.4%). In the code relationship matrix, which shows the co-occurrence of two codes in the documents, the codes most strongly related to others were “employee satisfaction with customer satisfaction” and “quality management with efficiency.” Finally, it was determined that there is a relationship between “water management and waste management-climate change-energy management,” while the relationships between “investment and efficiency,” “circular economy and environmental management,” and “financial performance and efficiency” were not as strong as the others.

Keywords:

BIST Sustainability Index, Sustainability Report, Content Analysis, MAXQDA

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1713 yılında Hans Carl Von Carlowitz tarafından Sylvicultura Oeconomica adlı eserinde ele alınmış ve kavramın temelleri atılmıştır (Çelik, 2024, s.2). Ancak, sürdürülebilirlik modern anlamda, özellikle çevresel ve ekonomik kaygıların artmasıyla birlikte, 1972 yılında yayımlanan "Büyümenin Sınırları" raporu ile yeniden gündeme gelmiştir (Meadows vd., 1972, s.207; Vehkamaki, 2005, s.8). Bu sürecin devamında, 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınmayı "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlayarak literatürde kritik bir yer edinmiştir (Hauff, 1987 aktaran Fischler, 2014, s.14). 1997 yılında John Elkington tarafından geliştirilen "Triple Bottom Line" (Üçlü Sorumluluk) yaklaşımı, sürdürülebilirliğin göstergesini ekonomik, sosyal ve çevresel performansın bir arada raporlanması olarak açıklamış ve kurumsal sürdürülebilirlik açısından önemli bir çerçeve sunmuştur (Alhaddi, 2015, s.6; Aras & Sarıoğlu, 2015, ss.23-25; Aras vd., 2018, s.48).

Günümüzde sürdürülebilirlik, yalnızca çevresel faktörlerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sınırsız üretim ve tüketim anlayışının yeniden yapılandırılmasını, kaynakların verimli kullanımını, iklim değişikliği ile mücadeleyi ve toplumsal refahı da içeren geniş kapsamlı bir disiplin olarak ele alınmaktadır (Tüyen, 2020, s.92). Sürdürülebilirliğin temel unsurlarından biri, mevcut kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi için yenilenebilirlik ve devamlılık prensiplerine dayanmasıdır (Konak & Demir, 2023, s.11). Bu bağlamda, sürdürülebilirlik, işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel sorumluluklarını dengeli bir şekilde yerine getirmesini gerektiren bütüncül bir anlayışı ifade etmektedir (Sarıkaya vd., 2010, s.43; Ekergil & Göde, 2017, s.860). Bu üç boyut birbirini tamamlayıcı nitelikte olup, ekonomik sürdürülebilirlik işletmenin finansal olarak güçlü olması ve kârlılığını devam ettirmesi, sosyal sürdürülebilirlik paydaşların refahını gözetmesi, çevresel sürdürülebilirlik ise doğal kaynakların korunarak faaliyetlerin en az çevresel zarar ile gerçekleştirilmesini kapsar (Gücenme Gençoğlu & Aytaç, 2016, s.52). İşletmelerin sürdürülebilirlik kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetleri, şeffaf ve güvenilir bir şekilde paydaşlara sunabilmesi ise sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla sağlanmaktadır (Ekergil & Göde, 2017, s.860; Gray & Milne, 2004, s.8; Aksoy Hazır, 2018 aktaran Korga & Aslanoğlu, 2022, s.634).

Sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin sosyal, çevresel ve ekonomik hedeflerini belirlemelerine, performanslarını ölçmelerine ve bu süreçleri yönetmelerine yardımcı bir araç olarak önem taşımaktadır. Bu raporlar, yalnızca finansal raporları tamamlamakla kalmayıp, aynı zamanda şirket paydaşlarına daha geniş kapsamlı bilgiler sunarak şeffaflığı artırmaktadır (Correa-Garcia vd., 2020, s.2). Sürdürülebilirlik raporlaması, kurumsal itibarı güçlendirmek, hissedarların, çalışanların ve yatırımcıların güvenini kazanmak açısından da stratejik bir rol oynamaktadır (Hsieh, 2012, s.98; Correa-Garcia vd., 2020, s.1; Gunarathne vd., 2021, s.788). Bununla birlikte, sürdürülebilirlik performansının paydaşlara etkili bir şekilde iletilmemesi, işletmelerin meşruiyetini ve güvenilirliğini zayıflatabilir, yatırımcı ve düzenleyici kuruluşların desteğini kısıtlayabilir (Gunarathne vd., 2021, s.788).

Sürdürülebilirlik raporlarında içerik analizi (MAXQDA) ile ilgili yapılan (Onocak vd., 2022; Sağlık, 2024; Bektaş & Yücel, 2022) çalışmalar sınırlı sayıda bulunurken gıda sektörünü baz alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, gıda sektörünün sürdürülebilirlik açısından kritik rolü ve bu sektörde faaliyet gösteren şirketlerin sürdürülebilirlik performansları ele alınmaktadır. Gıda sektörü, artan dünya nüfusu ve temiz, güvenli gıdaya erişim konularındaki önemi nedeniyle sürdürülebilirlik açısından öncelikli alanlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de, Borsa İstanbul (BIST) bünyesinde yer alan şirketler arasından sürdürülebilirlik performansı yüksek olanlar Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer almakta ve bu şirketler, her yıl gönüllü olarak sürdürülebilirlik raporlarını yayımlamaktadırlar (Horasan & Akarsu, 2023, s.45). Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan 77 şirket içerisinden, BIST Gıda sektörü şirketlerinin 2022 yılı faaliyet raporlarının içerik analizini gerçekleştirmektir. MAXQDA yazılımı, nitel veri analizine yönelik geliştirilmiş bir program olup, odak grup çalışmaları, görüşmeler, metinler, ses dosyaları, videolar, fotoğraflar, tablolar, internet siteleri ve sosyal medya verileri gibi çeşitli veri türlerini analiz etme imkânı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, Twitter ve YouTube gibi sosyal medya platformlarından veri çekerek farklı analizler gerçekleştirme olanağı da bulunmaktadır. Aynı zamanda, karma yöntem araştırmaları kapsamında, nitel ve nicel veri analizlerinin birlikte ele alınmasını sağlayarak kapsamlı bir değerlendirme yapma fırsatı sunmaktadır (Dereli, 2023, s.149). Bu çalışmanın temeli, işletmelerin sürdürülebilirlik söylemlerinin ve raporlama pratiklerinin giderek artmasına rağmen, özellikle gıda sektöründe bu raporların içeriğine ilişkin sistematik ve karşılaştırılabilir ampirik bulguların sınırlı olmasıdır. Bu noktada çalışma, gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin sürdürülebilirlik odaklı stratejilerini anlamaya ve bu alanda literatüre katkı sağlamaya yönelik önemli bulgular ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik kavramı Latince de "tutmak" anlamına gelen "tenere" kelimesine kadar uzanmakta, İngilizcede "sustainability" sözcüğünün kökünden gelen "sustain" "sürdürmek-desteklemek ya da devam etmek" anlamlarına gelmektedir (Little & Fowler, 1964 aktaran Sürmen, 2022, s.25). Sürdürülebilirlik kavramının kökeni ormancılık sektörüne dayanmaktadır ve ilk kez Hans Carl Von Carlowitz tarafından 1713 yılında Sylvicultura Oeconomica adlı kitabında, "ormanı kalıcı olarak korumak istiyorsanız bir ormandan yetiştirebileceğinizden daha fazla odun toplayamayacağınız" ifadesini

açıklamak için kullanılmıştır (Fischler, 2014, s.14). 1804 yılında Arthur Young'ın çalışmasında sürdürülebilirlik kavramı tarımsal üretim ve toprakları konu edinmiştir. Ayrıca, 18.yy sonu ile 19.yy başlarında Almanya'da odun ihtiyacını gidermede sürdürülebilirliğin sağlanması, ormanların yok edilmesinin önüne geçilmesi ve ormanların gelecek kuşaklar tarafından kullanımının sağlanması gibi konularla ilgili yasaların çıkarıldığı ifade edilmektedir. Bunların dışında 1950'li yıllarda "H. S. Gordon, A. D. Scott ve M. D. Schaefer" balıkçılıkla alakalı sürdürülebilirlik yaklaşımından bahsetmişlerdir (Bozlağan, 2005 Aktaran Denek, 2019, s.819). Son 30 yılda artan eşitsizlik, çevre sorunları, yoksulluk, sınırlı doğal kaynaklar gibi bazı sorunlarla ilgili küresel endişeler artış göstermektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı, özellikle doğal kaynakların sınırlı olması ve insan ihtiyaçlarının artmasıyla birlikte önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. 1972 yılında yayımlanan "Büyümenin Sınırları" raporu, doğal kaynakların tükenmesi, çevresel bozulma ve nüfus artışının yarattığı baskılar üzerine dikkat çekerek, ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerekliliğini vurgulamıştır (Meadows vd., 1972, s.207). Raporda, dünyadaki enerji kaynaklarının, maden rezervlerinin ve ekilebilir alanların sınırlı olduğu, bu nedenle sürdürülebilir bir büyüme modelinin benimsenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Kula, 1994, s.27). Bu durum, çevresel düzenlemelerin gelişmesini ve küresel çevre bilincinin yayılmasını hızlandırmıştır. Çevre örgütleri, siyasal otoriteler üzerinde baskı oluşturarak, çevre politikalarının hukuki bir çerçeveye oturtulmasını sağlamıştır (Kula, 1994 aktaran Kaypak, 2012, s.222). Raporda önerilen çözüm, "küresel denge durumlarının tanımı, nüfus ve sermayenin, dikkatle kontrol edilen bir dengede artırma veya azaltma eğiliminde olan güçlerle esasen istikrarlı olduğu" şeklinde tanımlanmıştır (Meadows vd., 1972, s.207; Vehkamaki, 2005, s.8). Bu perspektif, sürdürülebilir kalkınma kavramının temelini oluşturmuş ve çevresel sürdürülebilirlik politikalarının küresel ölçekte benimsenmesine katkı sağlamıştır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu ile literatürde daha net bir çerçeveye oturtulmuştur. Raporda, sürdürülebilir kalkınma, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Hauff, 1987 aktaran Fischler, 2014, s.14). Bu rapor, sürdürülebilirlik kavramına yönelik yaklaşımları yeniden şekillendirmiş ve çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları içeren bütüncül bir model sunmuştur (Spindler, 2013, s.15). Bununla birlikte, raporda ikinci bir tanım olarak sürdürülebilir kalkınmanın, "kaynakların kullanımı, yatırımların yönü, teknolojik gelişim ve kurumsal değişimin uyum içinde olduğu bir süreç" olduğu vurgulanmıştır. Bu yaklaşım, ekonomik ve sosyal sistemlerin geleceğe uyum sağlayabilmesi için kaçınılmaz bir değişim sürecine işaret etmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı zamanla, post-endüstriyel çağ, post-kapitalizm ve post-demokrasi gibi alternatif yaklaşımlarla ele alınmış, ancak temel olarak ekonomik refah, çevresel kalite ve sosyal gelişimin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır (Fischler, 2014, s.14). Bu doğrultuda, 1997 yılında John Elkington tarafından geliştirilen Triple Bottom Line (Üçlü Sorumluluk) Yaklaşımı, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bir araya getiren en kapsamlı modellerden biri olarak kabul edilmiştir (Alhaddi, 2015, s.6; Aras & Sarioğlu, 2015, ss.23-25; Aras vd., 2018, s.48). Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel boyuttan ibaret olmadığını, toplumsal ve ekonomik ilerlemeyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koyarak, günümüzde işletmeler ve politika yapıcılar için temel bir çerçeve sunmuştur.

Soubbotina (2004)'ya göre sürdürülebilirlik boyutları ve bu boyutların amaçları Şekil 1'de gösterilmektedir.

Sosyal Boyut

- Eğitim
- Sağlık
- İstihdam
- Güvenlik
- Eşitlik
- Katılım
- Kültürel Kimlik

Ekonomik Boyut

- Büyüme
- Verimlilik
- İstikrar

Çevresel Boyut

- Sağlıklı Çevre
- Yenilenebilir kaynakların rasyonel kullanımı
- Yenilenemeyen kaynakların korunması

Şekil 1. Sürdürülebilirliğin Boyutları ve Hedefleri
Kaynakça: Soubbotina, 2004.

• **Ekonomik sürdürülebilirlik;** Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistemde, üretim sürecine zarar veren unsurlar ortadan kaldırılmalı, devamlı olarak mal ve hizmet üretebilmeli, endüstriyel veya tarımsal üretime zarar veren sektörel

dengelessizliklerin aşırılığından kaçınabilme ve borçları muhafaza edebilmelidir (Harris, 2000, s.5-6). Kuşat (2012) işletmenin ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması için finansal kaynak ve beşeri sermayenin önemli bir rolü olduğunu belirtmektedir.

• **Sosyal sürdürülebilirlik;** işletme çalışanlarının sağlığı, güvenliği, çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini, sosyal haklarını, müşterilerinin, toplumun, hatta gelecek tüm nesillerin hayat kalitesinin göz önünde bulundurulmasını ifade etmektedir (Gücenme Gençoğlu & Aytaç, 2016, s.52). Sosyal sürdürülebilirlikte odak nokta insan ve toplumdur. Bu boyutta amaç toplum kalitesini arttırmak ve böylece refah seviyesini yükseltmektir. Sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplumların yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu kavram, hem beşerî sermayenin hem de toplumsal sermayenin geliştirilmesini içermektedir. Beşerî sermaye, işletmelerin çalışan motivasyonunu, yetenek gelişimini ve kurumsal bağlılığı güçlendirme çabalarını ifade ederken, toplumsal sermaye, eğitim sisteminin iyileştirilmesi, girişimciliğin teşvik edilmesi ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin desteklenmesi gibi unsurları kapsamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik bağlamında faaliyet gösteren işletmeler, sadece kendi çalışanlarının gelişimini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel refahına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Tüm, 2014, s.64). Sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde, işletmelerin paydaşları arasında çalışanlar, toplum, tedarikçiler ve hissedarlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu unsurların her biri, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma stratejilerini belirlemede ve uygulamada kritik bir konuma sahiptir. Çalışanların iş güvenliği, adil çalışma koşulları ve kariyer gelişimi gibi faktörler, sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda işletmeler, toplumla olan etkileşimlerini güçlendirmek adına sosyal sorumluluk projeleri geliştirmekte ve etik tedarik zinciri uygulamalarını benimsemektedir. Böylelikle sosyal sürdürülebilirlik, işletmelerin hem iç hem de dış paydaşlarına yönelik bütüncül ve uzun vadeli bir değer yaratmasını sağlamaktadır (Eş, 2008, s.23-24).

• **Çevresel sürdürülebilirlik;** işletmelerin faaliyetlerini çevreye zarar vermeden veya çevresel etkileri en aza indirerek sürdürmesini, doğal kaynakları verimli bir şekilde kullanmasını ve gelecek nesiller için korumasını ifade etmektedir (Kaypak, 2012, s.218). Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için yenilenebilir kaynaklar öncelikli olarak kullanılmalı, yenilenemeyen kaynakların tüketimi ise mümkün olduğunca sınırlandırılmalıdır. Bu sürecin olumlu sonuçlar vermesi için doğal kaynak kullanımının asgari düzeyde tutulması ve üretim süreçlerinde yenilenebilir malzemelerin tercih edilmesi gerekmektedir (Akgül, 2010, s.156). Bir diğer ifadeyle, çevresel sürdürülebilirlik, işletmelerin çevresel etkilerini en aza indirerek ve doğal kaynakların sürekliliğini garanti altına alarak karar almasını gerektirir. Bu kapsamda, yenilenebilir enerji kullanımı, sürdürülebilir tarım ve balıkçılık uygulamaları, organik üretim yöntemleri, geri dönüşüm sistemleri ve atık yönetimi gibi çevresel kaynakların daha etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanılması desteklenmektedir (Kurbanova, 2020, s.59).

En önemli konulardan biri haline gelen sürdürülebilirlik kavramı, gelecek nesillerin ihtiyaçları çerçevesinde, mevcut kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanarak bugünün ihtiyaçlarını giderebilme olgusudur (Konak & Demir, 2023, s.26). Tüyen (2020) sürdürülebilirlik kavramını “üretkenlik ve çeşitliliğin devamı ile birlikte, sürekli var olabilme yeteneğinin korunması” olarak tanımlamıştır (s.93). Sürdürülebilirlik, toplumların ve doğanın devamlılığı ile ilgilenmektedir. Sürdürülebilirliğin temel amacı, yaşayan ve hareketli sistemleri kontrol etmek için insani eylemleri güvenle geleceğe yönlendirmektir (Vehkamaki, 2005, s.1). Aslında sürdürülebilirlik, verimliliğin optimal şartlarda yıllarca sürekliliğinin sağlanmasıdır (Atıl vd., 2005, s.216). Sürdürülebilirlik finansal ve finansal olmayan kurum veya kuruluşların çalışmalarına devam edebilmeleri için ekonomik beklentilerinin sosyal ve çevresel boyutlarıyla uyumlu bir şekilde incelenmesini ifade etmektedir (Dinica, 2019 aktaran Kurbanova, 2020, s.54). Sürdürülebilirlik bütün işletmeler için önem arz etmektedir, ancak ekonominin istikrarlı büyümesinde temel katkı sağlayan finansal kuruluşlar için ayrıca daha çok öneme sahiptir. Bunun nedeni ise finansal sistemin sağlıklı işleyişi ve sağlam oluşuyla bütün ekonomiyi doğrudan etkilemesi olabilmektedir (Aras vd., 2018, s.48). Ayrıca, Kuşat (2012) sürdürülebilirliğin işletmelere olan faydalarını; Rekabet avantajı sağlaması, kaynak kullanımında etkin yönetim, yenilikçi faaliyetlerde artış, maliyetlerde azalma, çevresel değerlerde olumluluk, risk sermayesinde azalış sağlaması ve kurumsal itibar artışı şeklinde sıralamıştır.

2. Araştırma Veri Seti ve Yöntem

Almanya merkezli VERBI Software tarafından geliştirilen ve dağıtılan MAXQDA, nitel verilerin elektronik ortama aktarılmasını sağlayarak araştırmacıların metinleri analiz etmelerine, bulgularını yorumlamalarına, kodlama yapmalarına ve tematik değerlendirmeler gerçekleştirmelerine imkan tanıyan bir nitel veri analiz programıdır. Hem Mac hem de Windows işletim sistemleri ile uyumlu olan bu yazılım, anketler, makaleler, odak grup görüşmeleri, mülakatlar ve sosyal medya verileri gibi birçok farklı veri türünü analiz edebilmekte, ayrıca Excel ve SPSS gibi istatistik programlarıyla entegre çalışabilmektedir (Tüfekci, 2014, s.775; Yakut Çayır & Sarıtaş, 2017, s.526; Marjaei vd., 2019, s.1-2). MAXQDA yazılımı, araştırmacılara çeşitli analiz teknikleri sunmakta olup, anket analizi, literatür analizi, odak grup değerlendirmeleri, içerik analizi, kelime frekans analizi ve vaka çalışmaları gibi yöntemlerin uygulanmasını mümkün kılmaktadır (Dereli, 2023, s.150). Programın sunduğu temel işlevler arasında veri organizasyonu, kategori oluşturma, kodlama, medya analizi ve transkripsiyon yer almaktadır (Marjaei vd., 2019, s.3). Program, araştırma projelerini yönetmek amacıyla çevrimiçi anketler, görseller, web sayfaları, odak grup görüşmeleri, mülakatlar, bibliyografik veriler, tweetler, ses ve video dosyalarından veri aktarımını desteklemektedir. Kullanıcılar, çalışma belgelerini kategorilere ayırabilir, farklı kodlama yöntemleriyle verileri işleyebilir ve ekip üyeleriyle paylaşarak ortak analizler gerçekleştirebilir. Otomatik veya manuel kodlama seçenekleri sunan program, verileri renk, sembol veya anahtar ifadelerle gruplandırma ve gerektiğinde hızlı bir

şekilde geri alma imkanı tanımaktadır. Ayrıca, medya analizine olanak sağlayarak, ses ve video kayıtlarının transkribe edilmesi ya da doğrudan kodlanmasını mümkün kılmaktadır.

Sürdürülebilirlik raporlarının analizinde MAXQDA'nın kullanıldığı çeşitli çalışmalar literatürde yer almaktadır. Örneğin, Esen ve Esen (2018) çalışmalarında, 93 işletmeye ait sürdürülebilirlik raporlarını inceleyerek, insan kaynakları yönetimi (İKY) bağlamında en sık kullanılan ifadeleri belirlemiş ve sektörel tekrarlanma oranlarını içerik analiziyle değerlendirmişlerdir. Onocak vd. (2022) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, BIST'te işlem gören sigorta şirketlerinin yayımladığı sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik uyum raporları, MAXQDA yazılımı ile analiz edilerek bu raporlarda referans gösterilen işletme politikaları içerik analizine tabi tutulmuştur. Tanrıverdi (2023) ise, otomotiv sektöründeki şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında yer alan tedarik zinciri yönetimi bölümlerini incelemiş ve verileri MAXQDA Analytics Pro 2020 programında analiz etmiştir. Bu çalışmalar, MAXQDA'nın sürdürülebilirlik raporları kapsamında sağladığı analitik imkanları ve içerik analizindeki etkinliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, sürdürülebilirlik raporları üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş olmasına karşın, gıda sektörü özelinde kapsamlı bir araştırmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, mevcut çalışmanın sürdürülebilirlik raporlarında gıda sektörü ile ilgili boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlamasına olanak tanıyacaktır. Bu çalışmada, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan gıda şirketlerinin 2022 yılı faaliyet raporları içerik analizi yöntemiyle incelenerek, oluşturulan kodlar çerçevesinde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarındaki konumlarının analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden yapılan detaylı sorgulama ile BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan gıda sektörü şirketleri belirlenmiştir. 1 Eylül 2022 - 1 Eylül 2023 tarihleri arasındaki veriler temel alınarak, ilgili şirketlerin 2022 yılı faaliyet raporları, MAXQDA Analytics Pro 24.0.0 programı aracılığıyla belirli belgeler ve kodlar altında kategorilere ayrılarak içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Çalışmada, analiz kriterleri doğrultusunda toplam altı gıda şirketinin (Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş., Coca-Cola İçecek A.Ş., Pinar Süt Mamulleri Sanayi A.Ş., Kereviş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tat Gıda Sanayi A.Ş. ve Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.) faaliyet raporları incelenmiştir. Kriterlerin oluşturulması sürecinde, anlam bütünlüğünü koruyacak şekilde kodlama yapılmış ve faaliyet raporlarında sunulan veriler dikkate alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. Raporların kapsamı değişkenlik göstermekte olup, bazı raporlar 334 sayfa veya 115 sayfa uzunluğundayken, bazıları 45 sayfa olarak yayımlanmıştır. Bu farklılık, oluşturulan kodların kapsamını ve sayısını doğrudan etkilemiştir. Analiz kapsamında kullanılan veriler, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan gıda sektörü işletmeleri ile sınırlandırılmıştır. Bu tercih, gıda sektörünün sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının kesişim noktasında konumlanması ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin değerlendirilmesi açısından temsil gücü yüksek bir alan sunması nedeniyle yapılmıştır. Bunun neticesinde, analiz sürecine dahil edilen şirketler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. BIST sürdürülebilirlik endeksi gıda sektörü şirketleri

	KOD	Şirket Unvanı
1	AEFES	Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş.
2	COLA	Coca-Cola İçecek A.Ş.
3	KERVİT	Kereviş Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
4	PNSUT	Pinar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.
5	TATGD	Tat Gıda Sanayi A.Ş.
6	ULKER	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.

3. Analiz ve Bulgular

Çalışmada BIST gıda sektöründe yer alan şirketlerin hazırlamış olduğu sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizinin yapılması amaçlanmaktadır. İçerik analizi “metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniği” olarak tanımlanmaktadır (Stone vd., 1966, s.213; Krippendorff, 2004, s.13). Araştırmada elde edilen verilerin analizinde MAXQDA Analytics Pro 24.0.0 programı kullanılmış olup, veriler belirlenen tematik çerçeve doğrultusunda değerlendirilmiştir. İlk aşamada, veriler önceden tanımlanmış kategorilere ayrılmış, ardından bu kategorilere uygun kodlar belirlenmiştir. Kodlar, sektör dinamikleri göz önünde bulundurularak belirli temalar altında sınıflandırılmış ve ilgili kategoriler ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Sonuç olarak, elde edilen tüm kategoriler, MAXQDA yazılımı aracılığıyla kodlanarak sistematik bir analiz süreci yürütülmektedir.

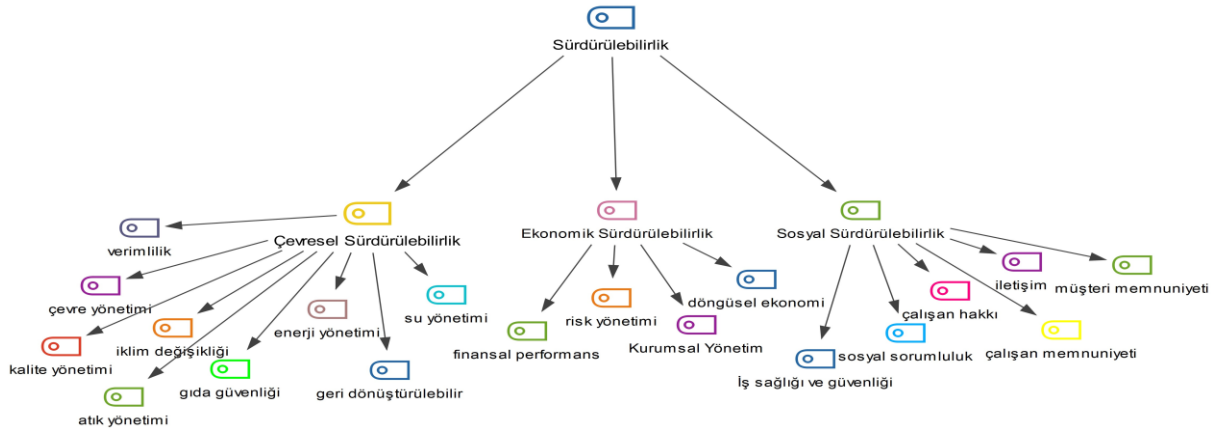
Nitel analizlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, öncelikle elde edilen verilerin kodlanması gerekmektedir. Kodlama süreci, veri setinde yer alan kelime, cümle veya paragraf gibi bölümlerin belirli isimlendirme kriterlerine göre tanımlanması olarak ifade edilmektedir (Karataş, 2015, s.74). Bu doğrultuda, faaliyet raporlarında yer alan veriler, anlam bütünlüğü korunarak bölümlere ayrılmış ve sistematik olarak kodlanmıştır. Kodlama işleminin temel amacı, belirli ifadelerin ne sıklıkta tekrarlandığını belirlemek ve bu ifadelerin önem derecesine ilişkin çıkarımlarda bulunmaktır. Çalışma özelinde oluşturulan kod bulutu kriterleri, belgelerde en az beş kez tekrar eden, yani frekans değeri beş ve üzeri olan öğeler temel alınarak yapılandırılmıştır. Şekil 2'de ilgili Kod Bulutu görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Kod bulutu

Kod bulutları en sık atanan sözcük bulutlarını görselleştirmek için kullanılmaktadır. Bahsi geçen kod bulutları bir projedeki, bir ya da birden fazla belgede kullanılan kodları temsil etmektedir (MAXQDA, 2023). Kodlu kelimelerin font büyüklüğü belgelerde değinilme sıklığı ile orantılıdır. Şekilde gösterilen kod bulutunda en sık “verimlilik”, peşinden “kalite yönetimi” ve üçüncü sırada “finansal performans” kodlarına değinildiği görülmektedir.

Şekil 3’de Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli sürdürülebilirlik kavramının çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını detaylandırarak, her bir boyutun alt bileşenlerini ve ilişkilendirildiği temel unsurları görselleştirmektedir. Bu model oluşturulurken kod sıklığı 15 olarak belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle her temada 15 ve üzeri tekrarlanma sıklığı olan kodlar bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik, en üst düzeyde yer almakta ve üç temel kategoriye ayrılmaktadır: Çevresel Sürdürülebilirlik, Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sürdürülebilirlik. Bu ayrım, sürdürülebilirlik uygulamalarının çok boyutlu bir yaklaşım gerektirdiğini ve tüm alanların birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

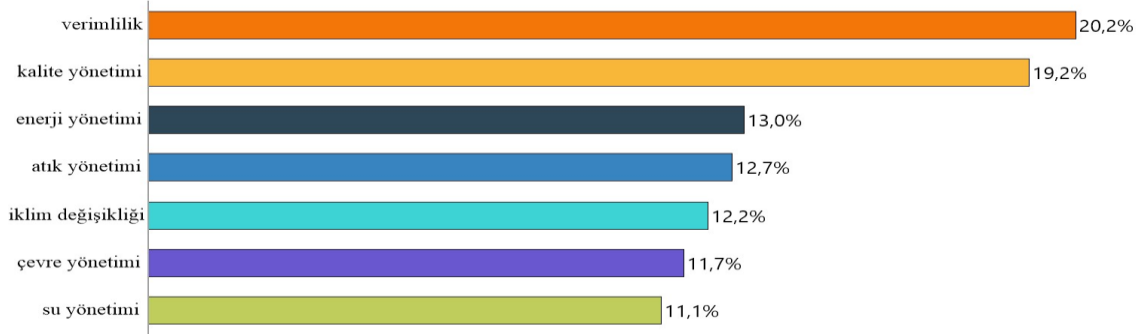

Şekil 3. Hiyerarşik kod-alt kod modeli

Çevresel Sürdürülebilirlik, verimlilik, çevre yönetimi, atık yönetimi, kalite yönetimi, iklim değişikliği, enerji yönetimi, su yönetimi, gıda güvenliği ve geri dönüştürülebilirlik gibi alt bileşenlerle ilişkilendirilmiştir. Bu yapı, çevresel sürdürülebilirliğin yalnızca doğal kaynakların korunması ile sınırlı kalmadığını, aynı zamanda çevreye duyarlı üretim süreçleri ve döngüsel ekonomi uygulamalarını da içeren geniş kapsamlı bir strateji gerektirdiğini göstermektedir. Ekonomik Sürdürülebilirlik ise risk yönetimi, finansal performans, kurumsal yönetim ve döngüsel ekonomi gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Bu başlık altında yer alan unsurlar, ekonomik sürdürülebilirliğin yalnızca kârlılığı değil, uzun vadeli riskleri minimize etme, kurumsal yönetim ilkelerine uyum sağlama ve sürdürülebilir ekonomik modeller geliştirme gibi süreçleri de içerdiğini göstermektedir. Sosyal Sürdürülebilirlik, çalışan hakları, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal sorumluluk, müşteri memnuniyeti ve iletişim gibi unsurları kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal sürdürülebilirlik, işletmelerin çalışanları ve paydaşlarıyla olan ilişkilerini etik değerler çerçevesinde yönetmesini, güvenli çalışma ortamları sağlamasını ve toplumsal faydaya katkıda bulunmasını gerektirmektedir.

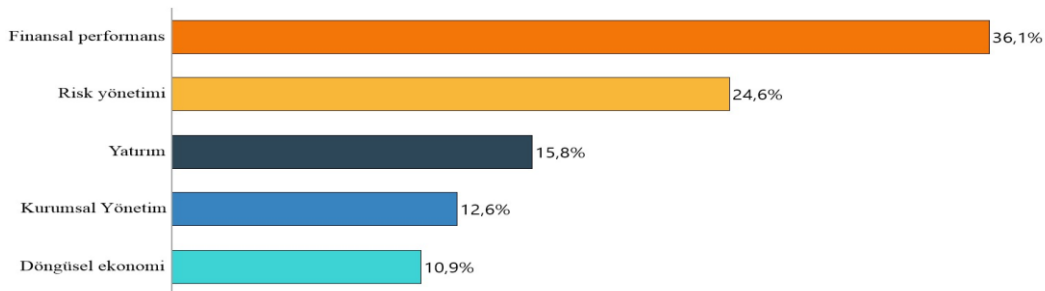
Genel olarak, bu model sürdürülebilirliğin çok yönlü bir yapı olduğunu ve çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Görselde yer alan hiyerarşik yapı, sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan kavramların birbirleriyle nasıl ilişkilendirildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu yapı, sürdürülebilirlik raporlarının değerlendirilmesi sürecinde kullanılabilecek temel kodlama çerçevesini oluşturmakta ve her bir bileşenin analiz edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Şekil 4’de Çevresel Sürdürülebilirlik Değişkenlerinin İstatistiği grafiği, çevresel sürdürülebilirlik kapsamında en çok vurgulanan unsurların yüzdesel dağılımını göstermektedir. Verimlilik (%20,2) ve kalite yönetimi (%19,2), çevresel sürdürülebilirlik açısından en fazla öne çıkan iki faktör olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik politikalarında kaynak kullanımını optimize etme ve kalite standartlarını yükseltme yönünde bir eğilim sergilediklerini tespit edilmiştir. Enerji yönetimi (%13,0) ve atık yönetimi (%12,7) de önemli bir yer tutmakta olup, işletmelerin enerji verimliliğini artırma ve atıklarını azaltma stratejilerine odaklandıklarını ortaya koymaktadır. İklim değişikliği (%12,2) konusu da belirgin bir paya sahiptir, bu da işletmelerin karbon ayak izini azaltma ve iklim değişikliği ile mücadele etme yönünde önlemler aldıklarını görülmektedir. Daha düşük oranlara sahip olan çevre yönetimi (%11,7) ve su yönetimi (%11,1) ise işletmelerin doğal kaynakları koruma ve sürdürülebilir çevre politikaları oluşturma çabalarını temsil etmektedir. Bu iki faktör, diğer değişkenlere kıyasla daha düşük oranlara sahip olsa da, çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik bir rol oynamaktadır. Genel olarak, bu dağılım işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik stratejilerinde öncelik verdikleri unsurları ortaya koymakta ve kaynak verimliliği, kalite standartlarının artırılması ve enerji yönetiminin en önemli bileşenler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, çevresel sürdürülebilirlik politikalarının daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi için atık yönetimi ve su yönetimi gibi diğer alanlara da daha fazla odaklanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4. Çevresel sürdürülebilirlik değişkenlerinin istatistiği

Ekonomik Sürdürülebilirlik Değişkenlerinin İstatistiği grafiği, ekonomik sürdürülebilirlik kapsamında öne çıkan değişkenlerin yüzdesel dağılımını Şekil 5’de sunulmaktadır. Finansal performans (%36,1) en yüksek orana sahip olup, işletmelerin sürdürülebilirlik stratejilerinde kârlılık, mali istikrar ve ekonomik büyüme gibi unsurlara öncelik verdiğini ortaya koymaktadır. Risk yönetimi (%24,6), ekonomik sürdürülebilirliğin ikinci en önemli bileşeni olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, işletmelerin finansal riskleri minimize etme, uzun vadeli istikrar sağlama ve krizlere karşı dirençli yapılar oluşturma stratejilerine odaklanılmaktadır. Yatırım (%15,8), işletmelerin sürdürülebilir büyümeyi sağlamak ve rekabet avantajı elde etmek amacıyla finansal kaynaklarını verimli bir şekilde yönlendirme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Yatırım değişkeninin yüksek bir yüzdeye sahip olması, sürdürülebilir projelere ayrılan sermayenin ve uzun vadeli planlamaların işletmeler açısından kritik bir faktördür. Kurumsal yönetim (%12,6), işletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik yönetim ilkelerine uyum sağlamaya yönelik çabalarını temsil etmektedir. Kurumsal yönetim oranının diğer değişkenlere kıyasla daha düşük olması, bu alanda geliştirilecek politikaların işletmelerin sürdürülebilirlik stratejilerine daha fazla entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Son olarak, döngüsel ekonomi (%10,9) en düşük orana sahip değişken olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, işletmelerin henüz döngüsel ekonomi uygulamalarını yeterince benimsemediklerini veya bu alandaki yatırımların diğer değişkenlere kıyasla daha sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Nihai olarak, grafik ekonomik sürdürülebilirlik çerçevesinde finansal performansın ve risk yönetiminin en fazla vurgulanan alanlar olduğunu, ancak kurumsal yönetim ve döngüsel ekonomiye daha fazla yatırım yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Uzun vadede ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, finansal performans ve risk yönetiminin yanı sıra, kurumsal yönetim ilkelerinin güçlendirilmesi ve döngüsel ekonomi modellerinin benimsenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

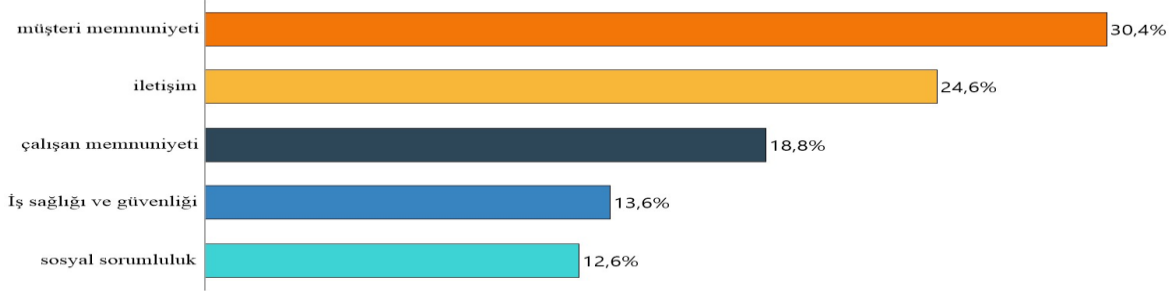

Şekil 5. Ekonomik sürdürülebilirlik değişkenlerinin istatistiği

Şekil 6 işletmelerin sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde hangi değişkenlere daha fazla odaklandığını göstermektedir. Müşteri memnuniyeti (%30,4) en yüksek orana sahip olup, işletmelerin sürdürülebilir büyüme ve rekabet avantajı elde etmek için müşteri deneyimini ön planda tuttuklarını ortaya koymaktadır. İletişim (%24,6) değişkeninin yüksek bir yüzdeye sahip olması, işletmelerin paydaşlarıyla şeffaf bir bilgi akışı sağlama çabalarını ve etkili kurumsal

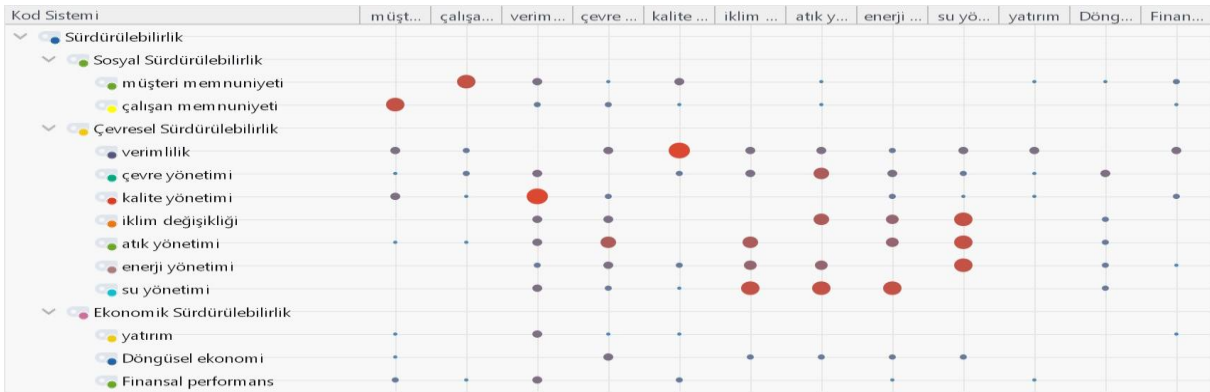
iletişim stratejileri geliştirme gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışan memnuniyeti (%18,8) ise insan kaynağının işletmeler açısından kritik bir sürdürülebilirlik unsuru olduğunu göstermektedir. Bu oran, işletmelerin çalışan bağlılığı, motivasyon ve iş yeri koşullarının iyileştirilmesi konularında çaba sarf ettiğini, ancak bu alanın daha fazla geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Daha düşük oranlara sahip olan iş sağlığı ve güvenliği (%13,6) ile sosyal sorumluluk (%12,6), işletmelerin çalışan güvenliği ve toplumsal sorumluluk konularında daha fazla strateji geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. İş sağlığı ve güvenliği, işletmelerin çalışanlarını koruma ve güvenli çalışma ortamları oluşturma sorumluluğunu yansıtırken, sosyal sorumluluk uygulamaları toplumsal fayda sağlama ve etik iş modellerini teşvik etme süreçlerini kapsamaktadır. Genel olarak, sosyal sürdürülebilirlik politikalarında müşteri memnuniyeti ve kurumsal iletişimin ön planda olduğu, ancak iş sağlığı, güvenlik ve sosyal sorumluluk konularına daha fazla odaklanılması gerektiği görülmektedir. İşletmelerin sürdürülebilirlik anlayışlarını daha kapsamlı hale getirebilmeleri için, yalnızca müşteri ve çalışan odaklı politikalar geliştirmekle kalmayıp, toplumsal sorumluluk projelerine de daha fazla yatırım yapmaları gerekmektedir.

Şekil 6. Sosyal Sürdürülebilirlik Değişkenlerinin İstatistiği

Şekil 7’de Kod İlişkileri Matrisi görseli, sürdürülebilirlik kavramının sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları arasındaki ilişkileri ve bu boyutların alt bileşenleriyle olan etkileşimlerini detaylandırmaktadır. Matriste, sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik ana başlıkları altında yer alan değişkenlerin birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğu görselleştirilmiştir. Büyüklüğü değişkenlik gösteren noktalar, belirli değişkenler arasındaki ilişkinin yoğunluğunu ve tekrar edilme sıklığını ifade etmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik kapsamında müşteri memnuniyeti ve çalışan memnuniyeti, diğer değişkenlerle en fazla ilişkilendirilen unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, işletmelerin sosyal sürdürülebilirlik politikalarında müşteri ve çalışan odaklı yaklaşımlara öncelik verdiğini göstermektedir. Çevresel sürdürülebilirlik kategorisinde ise verimlilik, kalite yönetimi, çevre yönetimi, iklim değişikliği ve su yönetimi gibi değişkenlerin yüksek ilişki ağına sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik çerçevesinde ise finansal performans, yatırım ve döngüsel ekonomi, işletmelerin ekonomik sürdürülebilirlik uygulamalarını nasıl ele aldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 7. Kod ilişkileri matrisi

Genel olarak, matriste yer alan yoğun ve büyük boyutlu noktalar, belirli değişkenlerin diğer sürdürülebilirlik bileşenleriyle daha sık bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, işletmelerin sürdürülebilirlik stratejilerini oluştururken belirli konulara daha fazla odaklandığını ve bazı değişkenler arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik bileşenleri arasındaki etkileşimin artması, işletmelerin uzun vadeli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma sürecinde kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Artan dünya nüfusu ve sanayileşmenin hız kazanması, doğal kaynakların kontrolsüz ve hızlı bir şekilde tüketilmesine yol açmaktadır. Sürdürülebilirlik, kaynak kullanımını dengeleyerek doğaya verilen zararı en aza indirmeyi ve mümkün olduğunca sıfırlamayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu kavram, çevresel, ekonomik ve sosyal alanları kapsayarak sivil toplum kuruluşlarından özel sektöre, kamu yönetiminden bireysel yaşama kadar geniş bir etki alanına sahiptir.

Sürdürülebilirlik, mevcut ihtiyaçları karşılamanın yanı sıra gelecek nesillere de yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yenilenebilir ve geri dönüştürülebilir kaynakların kullanımı teşvik edilmeli, plastik tüketimi en aza indirilmeli ve enerji, su gibi doğal kaynaklar verimli bir şekilde yönetilmelidir. Sürdürülebilirlik, küresel ısınma, sanayileşme, su kaynaklarının azalması ve nüfus artışı gibi tehditlere karşı geliştirilmesi gereken bir model olarak öne çıkmaktadır. Üç temel bileşeni olan sürdürülebilirlik; çevresel, ekonomik ve sosyal unsurları bir araya getirerek bütüncül bir anlayışla ele alınmaktadır. Bu bileşenler, birbirine bağlı bir sistem içinde yürütüldüğünde etkin bir sürdürülebilirlik stratejisi oluşturulabilmektedir.

Bu çalışmada, sürdürülebilirlik raporlarının analizinde MAXQDA Analytics Pro 24.0.0 yazılımı kullanılmış, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ndeki gıda sektörü şirketlerinin faaliyet raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. MAXQDA, nitel verilerin elektronik ortamda analiz edilmesini sağlayan bir program olup, mülakatlar, odak grup görüşmeleri ve metin belgeleri gibi farklı veri türlerini analiz etme kapasitesine sahiptir. Çalışma kapsamında Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş., Coca-Cola İçecek A.Ş., Pınar Süt Mamülleri Sanayi A.Ş., Kerevitaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tat Gıda Sanayi A.Ş. ve Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş. olmak üzere toplam altı şirketin 2022 yılı faaliyet raporları analiz edilmiştir. Belgeler MAXQDA programına aktararak, belirlenen temalara göre kodlama yapılmış ve analiz gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, çevresel sürdürülebilirlik kapsamında en fazla öne çıkan kodun “verimlilik”, ekonomik sürdürülebilirlik için “finansal performans” ve sosyal sürdürülebilirlik için “müşteri memnuniyeti” olduğu belirlenmiştir. Kod ilişkileri matrisi analizinde ise, “çalışan memnuniyeti ve müşteri memnuniyeti”, “kalite yönetimi ve verimlilik” ile “su yönetimi ve atık yönetimi-iklim değişikliği-enerji yönetimi” arasındaki bağlantılar en güçlü ilişkiler olarak tespit edilmiştir. Buna karşılık, “yatırım ve verimlilik”, “döngüsel ekonomi ve çevre yönetimi” ile “finansal performans ve verimlilik” arasındaki ilişkilerin görece daha zayıf olduğu gözlemlenmiştir.

Gelecek çalışmalarda, sürdürülebilirlik raporlarının yalnızca gıda sektörüyle sınırlı kalmayıp enerji, finans gibi farklı endüstrilere uygulanabilirliği incelenebilir ve uluslararası karşılaştırmalı analizler ile sürdürülebilirlik uygulamalarının ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya konulabilir. Ayrıca, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan işletmeler için zaman serisi analizleri yapılarak sürdürülebilirlik raporlama düzeyindeki değişimin finansal performans veya firma değeri üzerindeki etkisi araştırılabilir. Metodolojik açıdan, büyük veri ve yapay zeka destekli analiz yöntemleri kullanılarak sürdürülebilirlik raporlarının etkinliği daha derinlemesine değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 24, s.135-159.
- Alhaddi, H. (2015). Triple bottom line and sustainability: A literature review. *Business and Management Studies*, 1(2), s. 6-10. Doi: 10.11114/bms.v1i2.752
- Aras, G., & Sarıoğlu, G. U. (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, *TUSİAD*, Yayın No: T/2015, s.10-567.
- Aras, G., Tezcan, N., & Kutlu Furtuna, Ö. (2018). Çok Boyutlu Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı ile Türk Bankacılık Sektörünün Değerlemesi: Kamu-Özel Banka Farklılaşması. *Ege Akademik Bakış*, 18(1), s. 47-62. Doi:10.21121/Eab.2018131895
- A&T Bank Ekonomik Araştırmalar Departmanı (2023). 2022 Yılında Öne Çıkabilecek Sektörler. https://www.atbank.com.tr/Documents/Features/ATB_2022-yilinda-one-cikabilecek-sektorler-pdf_337.pdf
- Atıl, A., Bahriye G., & İsmail Y. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 42(2), s.215-226.
- Bektaş O. & Yücel, E. (2022). Entegre Raporlamada Sosyal Sürdürülebilirlik: Türkiye’de Yayınlanan Entegre Raporların İçerik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 96, 59-84.
- Correa-Garcia, J. A., Garcia-Benau, M. A., & Garcia-Meca, E. (2020). Corporate Governance and Its Implications For Sustainability Reporting Quality in Latin American Business Groups. *Journal of Cleaner Production*, s.260.
- Çelik, E. (2024). Ortak Malların Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Tartışma. *Kapanaltı Dergisi*, 5, s.1-13.
- Denek, S. (2019). Sürdürülebilir Kalkınmadan Sürdürülemez Çevreye Doğru: Çevre – Kalkınma İkilemi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), s.816-842.
- Dereli, A. B. (2023). MAXQDA: Yaratıcı Veri Analizi Üzerine Notlar. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), s.149-152.
- Ekerşil, V. & Göde, M. Ö. (2017). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Standartlarına Göre Seçilen Otellerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi ve Değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 8(4), s.859-871.
- Esen, M., & Esen, D. (2018). Türkiye’de Yayınlanan Sürdürülebilirlik Raporlarının Sürdürülebilir İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. ÜİK Özel Sayısı, s.827-844.
- Eş, A. (2008). *Sürdürülebilirlik ve Firma Üzerinde Sürdürülebilirlik Performans Ölçümü* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Fischler, F. (2014). *Sustainability: The concept for modern society*. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Gunarathne, N., Wijayasundara, M., Senaratne, S., Kanchana, P. D. K., & Cooray, T. (2021). Uncovering corporate disclosure for a circular economy: An analysis of sustainability and integrated reporting by Sri Lankan companies. *Sustainable Production and Consumption*, 27, s.787-801. Doi: 10.1016/j.spc.2021.02.003
- Gücenme Gençoğlu, Ü. & Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 72, s.51-66.
- Harris, J. M. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*. Bawa, K.S. & Seidler, R. (Eds.), Dimensions of Sustainable Development, Oxford: Eolss Publishers.
- Horasan, E. & Akarsu, O. N. (2023). BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki Şirketlerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Çevresel Boyutuna İlişkin İçerik Analizi. *Business and Economics Research Journal*, 14(1), s.45-71.
- Hsieh, Y. C. (Jerrie). (2012). Hotel Companies’ Environmental Policies and Practices: A Content Analysis of Their Web Pages. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 24(1), s.97-121. Doi:10.1108/095961112
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.62-80.
- Kaypak, Ş. (2012). Çevre Hukukunun Ulusal ve Uluslararası Boyutları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), s.205-242.

- Konak, F. & Demir, Y. (2023). Sürdürülebilirlik ve Sosyal Finans: Sosyal Etki Tahvilleri Üzerine Bir Araştırma. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), s.11-35.
- Korga, S. & Aslanoğlu, S. (2022). Sürdürülebilirlik Performansı ile Finansal Performans İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(2), s.633-645.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. In Sage Publications.
- Kula, E. (1994). *Economics of Natural Resources, the Environment and Policies*. London: Chapman and Hall.
- Kurbanova, M. (2020). *Bankalarda Çevresel Sürdürülebilirlik Farkındalığı: Uluslararası İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), s.227-242.
- Marjaei, S., Yazdi, F. A., & Chandrashekar, M. (2019). *MAXQDA and its Application to LIS Research*. Library Philosophy and Practice.
- MAXQDA (2020). Maxqda Manuel. https://www.maxqda.com/help-mx20/05-coding/code-cloud?utm_source=maxqda_software&utm_medium=help_icon&utm_campaign=maxqda_manual
- Onocak, D., Demir, M., & Köse, Ö. (2023). BİST'te İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Analizi İle Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, s.368-394.
- Ramamurthy, N. (2023). Global Reporting Initiatives — GRI Standards. <https://medium.com/rampart-ehs-esg/global-reporting-initiatives-gri-standards-dd44910bffc4>
- Sağlık, A. M. (2024). Uluslararası şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi. *İctimaiyat*, 8(2), ss. 402-416. DOI:<https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1423918>
- Sarıkaya, M., Erdoğan, M., & Kara, F. Z. (2010). İnternet ekonomisi ve kurumsal sürdürülebilirlik. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), s.31-50.
- Soubbotina T. P. (2004). *Beyond economic growth: An introduction to sustainable development*. World Bank Publications.
- Spindler, E. (2013). *The History of Sustainability The Origins and Effects of a Popular Concept*. J. I., & S. R. (Dü) içinde, Sustainability in Tourism (s. 9-31). Springer Gabler, Wiesbaden.
- Stone P. J., Dunphy D. C., Marshall S. S. & Ogilvie D. M. (1966). *The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis*. The M.I.T. Press, Massachusetts.
- Sürmen, M. (2022). *Döngüsel Ekonomi Performans Ölçümü: BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Şen, H., Kaya, A. & Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*, 29(107), s.1-47
- Tanrıverdi, İ. (2023). Otomotiv Sektöründe Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Uygulamalarına Yönelik Bir İçerik Analizi. *Journal of Yasar University*, 18(70), s.216-236
- TÜİK (2023). Tüketici Fiyat Endeksi. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Eylul-2023-49659>.
- Tüfekci, Ö. K. (2014). Spor Pazarlamasında Tüketici Temelli Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma: 9.Uluslararası Öger Antalya Maratonu (Runtalya) Örneği. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), s.770-787. doi: 10.14687/ijhs.v11i2.2924
- Tüm, K. (2014). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), s.58-81.
- Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürülebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), s.91-117.
- Vehkamaki, S. (2005). The Concept of Sustainability in Modern Times. *University of Helsinki Department of Forest Ecology Publications*, 31, s.1-33.
- Yakut Çayır, M. & Sarıtaş, M. T. (2017). “Nitel Veri Analizinde Bilgisayar Kullanımı: Bir Betimsel İçerik Analizi (2011-2016)”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(2), ss.526.
- Yıldız, F., Yanık, A., & Türkoğlu, D. (2023). Gıda Sektöründeki Firmalarda Kurumlar Vergisi ve Duran Varlık Değişiminin Karlılık Üzerindeki Uzun Dönem Etkileri: BİST Örneği. *Mali Cözüm Dergisi*, 33, s.335-353.
- Yıllık Ekonomik Rapor (2022). sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-2022.pdf.

Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. & Behrens III, W. (1972). *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Potomac Associates, Washington, D.C.